

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EȘCEPTIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. În străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.	COMITETUL DE REDACȚIE: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Stefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu și Dr. Alexandru Rusu.	Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Blaj— Balázsfalva.
--	--	--

Noul Vlădică al Gherlei.

Tronurile arhieresti, la toate popoarele creștine sunt încunjugurate de o strălucire specială, aceea pe care le-o împrumută partea de adevărată și ordinară putere jurisdicțională în biserica lui Hristos, care rezidă în ele. Dar îndeosebi la noi, Românii din Ungaria, a căror spor și bunăstare, de pe toate terenele, atârnă dela bunăstarea și înflorirea bisericii, e limpede că episcopii sunt, și vor fi totdeauna, cei mai însemnați factori în calea spre înaintare și lumină a neamului.

Așa fiind, e ușor de înțeles, pentrucă nu numai credincioșii văduvitei dieceze a Gherlei, nu numai întreagă mitropolia unită, ci toată Româניה — așteptau cu nerăbdare să se limpezească odată chestia succesiunii la tronul de episcop, golit prin mutare la cele vecinice a episcopului Ioan cândva Szabó.

Acum, stăm deja în fața unui fapt împlinit. Noul mire al diecezei gherlane este episcopul de până acum a diecezei de Lugoj, P. S. S. Dr. Vasile Hossu, întărit în această demnitate din partea Majestății Sale, în 15 a lunii curente.

Prin numirea dânsului, se împlinesc desigur și cele mai nemărturisite dorințe ale gherlenilor, dar în aceeași vreme ne liniștim pe deplin și noi, cari între împrejurările date, am fi privit cu oarecare îngrijorare înaintea activității pastorale a oricărui altul, căruia i-s-ar fi încredințat păstoria împreună cu multe greutăți, a celor peste 500,000 de suflete ale diecezei de Gherla. Ne liniștește păstoria de opt ani a diecezei de Lugoj, din care se desfac cu atâta ușurință calitățile ideale ale unui suflet de bun păstor al oilor sale. Ne liniștește, în urmă, glasul opiniei publice, care unanim a dorit să știe în fruntea

diecezei, destul de desbinate, pe împăciuitoriul blând și iscusit, care este Păr. episcop Vasile.

Iar dacă suntem atât de liniștiți în privința dibăciei mânilor, cari au prins cârma diecezei de Gherla, va înțelege oricine că nu sunt ploconeli de rigoare, ci expresiunea unor suflete însetate de mărirea lui Dumnezeu, cuvintele ce-i strigăm din toată inima:

Dumnezeu Vă țină Prea Sfințite!

Litera ucide.

Unul dintre cele mai grele și mai ponderoase adevăruri, pe cari le cuprinde sf. Scriptură e acela, care se exprimă în cuvintele: Litera ucide. Multe instituții frumoase, promițătoare a spulberat, și multe vieți pline de nădejdea unui viitor strălucit a nimicit „litera“. Câte valuri de însuflețire nu s’au frânt de stânca literei! A te ținea strict de literă, de forme înseamnă a-ți lega sufletul cu cătuși sugrumătoare; a te ținea strins de slovă înseamnă nici mai mult nici mai puțin, decât ceea ce exprimă principiul juridic: Summum jus summa injuria.

Intr’unul din numerii trecuți ai acestei reviste, spuneam că foarte mulți preoți și încă preoți de frunte, conștiențioși încolo, calcă prescisele rituali în așa măsură, că te doare inima, când îi vezi. Ne-am ocupat de acele „floricele“ de rit cu gândul la o remediare a stărilor, ce nu ne fac cinste, de pe acest teren. Acelaș gând ne stăpânește și acum când scriem aceste rânduri, în cari vom cercetă adevărata cauză a răului, pentru ca răul să se îndrepteze acolo, unde-i este rădăcina.

Ca să aflăm această rădăcină, trebuie să mergem departe înapoi — nici nu și-ar închipui omul — la desbinarea bisericii orientale de trupul bis. lui Hristos. Biserica orientală desbinându-se de trupul adevăratei

biserici a lui Hristos, a pățit ca mlădița, pe care o tai dela trupină: rod aceea nu mai aduce în veci. Urmarea a fost, că din trupul cel plin de vieață a bisericii orientale, care ne-a dat pe vremuri — să nu amintesc alții — pe un Ioan Gurădeaur, a rămas cu timpul un stârv fără de duh. A pierit dintr'însul spiritul, care viează, și a rămas singură litera, care — Dumnezeu o spune — ucide! Au rămas formele externe: ritul! Și fiindcă omul ține la ceea ce are: săracul la arama lui, întocmai ca bogatul la aurul său, de aceea și biserica orientală a ținut totdeauna morțiș la formele sale. Altă cauză a rigorozității de forme provine de acolo, că bis. or., care era conștie de desbinarea sa, cu toate catirisirile patriarhilor din Bizanț, voia cu orice preț să-și dovedească continuitatea apostolică, sau apostolicitatea. În lipsa adevărului într'ale credinții era nevoită să-și susțină neschimbate formele externe — litera. De aci se explică faptul, că în biserica orientală poți crede ce-ți place, poți fi protestant dacă vrei, poți fi renanist, dacă îți convine, nime nu-ți are grija. Dimpotrivă, știm, că gr.-orientalii își trimit clericii absolvenți în străinătate ca să-și completeze studiile tocmai la universități protestante, unde ascultă în mare parte profesori de aceea, cari, deși nu tăgăduiesc tocmai existența lui Dumnezeu, dar dumnezeirea lui Hristos nu o recunosc. Pe nime nu-l impoartă, ce spirit domnește în biserică, dar să îndrăznească numai cineva să se atingă de forme! Toți țipă de toate părțile ca din gura șerpelui: „Nu te atinge de așezămintele bisericii! Spiritul dacă vrei, îl poți defrauda — dar forma nu! Forma e un „noli me tangere!“

Urmarea e, că bis. orientală nu a înaintat, nu s'a desvoltat și n'a ținut pas cu spiritul vremii. Ea a rămas tot acolo, unde a fost înainte cu 900 de ani. Roata vremii însă nimeni nu o poate opri. Lumea s'a schim-

bat de atunci radical, împrejurările timpului sunt altele în veacul al XX, decât pe timpul creștinilor celor dintâi. Biserica apusană, urmând sfatul înțelept al Apostolului: Toate le cercați, și dacă le veți afla de bine, primiți-le!, a ținut pas cu trebuințele omenirii în decursul veacurilor, pe când bis. orientală a exchis din sine duhul practicității. De aici urmează apoi, că în biserica orientală și azi, când omul e rob câștigării traiului zilnic, sf. Liturghie, spre pildă, ține câte un cias și jumătate, pe când în apus se isprăvește aceeaș slujbă în 20 minute. De aici provine, că deși cu toții suntem convinși, că calendarul Iulian e absolut fals și imposibil, ținem la el cu o râvnă vrednică de o cauză mai bună, numai și numai fiindcă ne-a rămas din moși-strămoși.

Adevărat, că tot sfântul Paul zice: Și de s'ar pogorî înger din cer, și v'ar propovădui voauă altceva, decât eu, nu-l credeți! Numai cât Apostolul n'a înțeles și n'a putut înțelege altceva, decât lucrurile de credință, dogmele bisericii, iar nici decum formele externe. E adevărat mai departe și aceea, că conservatismul oarecândva, nouă Românilor îndeosebi, ne-a prins nespus de bine, dar pe cât de bine ne-a prins atunci, pe atât de mult ne strică astăzi.

Adevărul celor înșirate mai sus se va lămuri și mai bine din conziderarea disciplinei bisericii orientale privitoare la post. E lucru îndeobște cunoscut, că azi foarte puțin mai țin postul strict oriental. Motivul e pe cât de simplu pe atât de firesc: azi s'au schimbat total împrejurările traiului. Azi, dacă vrem să trăim, trebuie să muncim cel puțin de zece ori mai mult, decât înaintașii noștri. Toți, fără de deosebire de rang și clasă. O muncă mai intenzivă poștește mâncare mai nutrițoare. Pe lângă aceea s'au scumpit azi nespus articlîi de traiu. O mâncare de post, a cărei putere nutrițoare

să corăspundă greutateii muncii, pe care suntem nevoiți a o îndeplini, costă cel puțin de două ori atâta, ca o mâncare de dulce. E adevărat, că nutrirea de post a țaranului, care constă din pâne uscată, ori amărită cu ceapă, fasole, usturoiu, crastaveți, costă mai puțin decât carnea, dar în schimb slăbește trupul, care firește, nu va mai putea presta atâta muncă, ca altul, care se nutrește mai bine. Ba întrebare, că oare la boala alcoolismului, de care atât de mult suferă țaranul nostru, nu contribuie în mare parte tocmai nutrirea defectuoasă ce i-se cere în posturi, din partea bisericii. Orice s'ar zice însă, faptul e, că azi postul foarte puțin îl țin. Dar călcarea postului e păcat de moarte și în biserica orientală, de unde urmează, că foarte mulți oameni sunt așa zicând constrinși să trăiască veșnic în o mare de păcate grele. Cu toate acestea, dacă ar propune cineva, să se modifice postul după împrejurările timpului de azi, biserica orientală s'ar opune din toate puterile. Lucru de căpetenie e să păstrăm așezămintele bisericii; că pe lângă aceea ne osindim poate sufletul, aceea s'ar părea că nu impoartă.

Sau să luăm de exemplu: ordurile călugărești. Biserica orientală până pe timpul desbinării avea un singur ord: Ordul Bazilitan, care conform împrejurărilor de atunci, a fost ord contemplativ mai mult. Și biserica răsăriteană a rămas cu acest singur ord, până când în biserica din apus toate lipsele credincioșilor, fie acelea trupești sau sufletești, își nasc ordul lor călugăresc.

S'ar putea aduce exemple cu sutele, dar nu continuăm. Cele de mai sus confirmă pe deplin, că până când biserica apusană se desvoaltă mereu, ținând pas cu progresul omenimii, pe atunci cea orientală rămâne încremenită așa cum a fost în veacul al XI-lea.

Noi greco-catolicii, cu timpul ne-am unit în credință cu biserica Romei, dar ne-am păstrat și pe mai

departe ritul oriental. Pe temeiul legăturilor ce avem cu biserica Apusului, a fost, și este, firesc ca duhul practicității să bată și pe la noi. Incepe deja să se înțeleagă, și va trebui să se înțeleagă tot mai mult, că așezămintele ritului nostru nu întru toate pot forma un titlu de glorie, pentru noi, cari am știut să ni-le păstrăm în cadrele bisericii atât de unitare ale Apusului. E știut, cât de mult stăruie Roma pentru păstrarea intactă a ritului nostru și sunt cunoscute și motivele acestor stăruințe. Ritul nostru e considerat adecă, ca o punte de trecere, care va trebui să înlesnească odată înfăptuirea idealului unirii bisericilor. Dar nu se poate, ca Roma, să nu se învoiască la schimbări cari nu ar fi menite să altereze cât de puțin esența ritului nostru, ci ar promova numai, și încă în măsură însemnată, scopul bisericii, care este mântuirea sufletelor cu orice preț și jertfe. Ba suntem chiar de părerea, ca atunci când se va ști la Roma, cât de anevoie se pot „instaura toate în Hristos“ între marginile impuse de ritul nostru, mai ales dacă ne gândim la inteligența noastră, ea singură va trebui să insiste, pentru o seamă de schimbări, cari de sigur nu vor primejdiul cătuși de puțin menirea frumoasă a ritului nostru.

Aceste schimbări se pot face însă numai de autoritatea competentă, și de odată, iar nici decum din partea singuraticilor preoți, oricât de bune ar fi gândurile, de cari sunt conduși, pentrucă, înțelege oricine, prin astfel de schimbări nu se folosește cauzei. Până la timpul, a cărui zori se ivesc deja, când se vor introduce, din partea celor competenți, îmbunătățirile vizate, va trebui să trăim între hotarele „literei“, cercând să o îmbilanzim cu focul de vieață dătător al credinții.

SIMION GOCAN.

Legăturile Românilor ardeleni cu Reformațiunea în veacul al XVI. și XVII-lea.

(III)

2. — În 1566 principele Ioan Sigismund așează în fruntea Românilor trecuți la calvinism pe Gheorghe de Sângeorz, cu care începe șirul episcopilor româno-calvini. Episcopia ortodoxă a Vadului eră astfel desființată. Ultimul vlădică, care a păstorit bisericile și satele românești din părțile nordice ale Ardealului a fost acel Gheorghe, pe care Ilie Vodă îl recomandă în 5 Ian. 1550 Bistrițenilor. Lipsit de sprijinul Voevozilor Moldovei, după ce aceștia își pierdură cu căderea lui Alexandru Lăpușeanul (1560) posesiunile ardeleni, dânsul pare a fi schimbat situația modestă de până aci, trecând la calvinism și ajungând astfel *superintendentele* Românilor, cari s'au lăsat răpiți de valurile reformațiunii. Gheorghe de Sângeorz și Gheorghe dela Vad ar fi deci aceeaș persoană¹⁾.

Detă ținută în Sibiiu la sfârșitul anului 1566 îi supune pe toți Românii jurisdicției acestui episcop. Preoții, cari ar avea îndoeli cu privire la noua credință sunt datori să ceară lămuririle necesare dela înțelepciunea și cuminenția noului vlădică și dacă nici după aceea nu se vor simți îndemnați a părăsi vechile superstiții ale „ereziei“ orientale, să fie depuși. Credincioșii vor avea să asculte pe viitor numai de preoții, cari funcționează cu consimțământul lui Gheorghe și cine va îndrăzni a-i împedeca în îndeplinirea slujbei lor de propovăduitori ai învățaturii evanghelice „*curate*“, va fi pedepsit cu pedeapsa infidelității²⁾.

Vlădica româno-calvin, care se bucură de sprijinul deosebit al principelui și al organelor administrative, a început să țină pentru răspândirea învățăturilor confesiunii în serviciul căreia stă, pentru luminarea preoților, cari mai aveau încă nedumeriri, pentru discutarea mijloacelor de propagandă, sinoade anuale. Un sinod de acesta ținut la sfârșitul anului 1567 în Teiuș, unde eră și reședința episcopului, impune tuturor preoților folosirea exclusivă a limbii românești în propovăduirea, pe orice cale și în orice formă, a Cuvântului dumnezeesc³⁾.

¹⁾ Bunea, Vechile episcopii, cap II. N. Iorga, Ștefan cel Mare, Mihaiu Viteazul și Mitropolia Ardealului; în Analele Academiei române. Seria II. tom. XXVII. Și Istoria Bisericii românești. Vălenii de Munte, 1908. I, 175.

²⁾ Monumenta comitialia Regni Transsylvaniae II, 326—27.

³⁾ Vol. cit. al Analelor Academiei române, p. 25.

Pe lângă tot sprijinul principelui și al organelor administrative, situația „superintendentului“ Gheorghe de Sângeorz nu eră dintre celea mai strălucite. Preoții români folosiau și de aci înainte în biserică limba slavonă, se închinau lui Dumnezeu după obiceiul cel vechiu, nu se prezentau la sinoadele anuale, nu-i plăteau episcopului — cu care dâșii credeau în sufletul lor, că nu pot avea nici o legătură, — censul statorit ci îl disprețuiau „*in scandalum caeterorum presbyterorum*“. Episcopul se plânge patronului său, principelui, care în ordinațiunea de dto Alba-Iulia 2 Octomvrie 1567, impune din nou preoții române să se poarte față de Gheorghe cu cinstea cuvenită, să-i împlinească poruncile și să-i dea censul obicinuit.¹⁾ În luna următoare (11 Noemvrie) dă o altă ordinațiune, nu preoților români, ci oficanților de toate categoriile, poruncindu-le să-i dea „superintendentului“ român și oamenilor săi, ajutorul de care ar avea lipsă în îndeplinirea sarcinei grele pe care o au, și să purceadă față de preoții, cari nu vreau să primească învățăturile calvine și nu folosesc la funcțiunile bisericesti limba română, ci pe cea „sârbească“ (rácz), neînțeleasă poporului, conform legilor țării²⁾. Deta ținută la începutul anului următor (6—13 Ianuar) în Turda, încă se plânge, că sunt mulți cari nu se supun Episcopului, pus din mila Măriei Sale principelui, în fruntea bisericilor române ci ascultă mai bucuros de preoții cei vechi și cere pedepsirea aspră a acestor îndrăsneși îndărătnici (vakmerő bátorkodók)³⁾.

Ultimul act cunoscut alui Gheorghe de Sângeorz e scrisoarea trimisă, în 14 Ianuarie 1568, sfatului orașenesc al Bistriței, în care mulțumește pentru trimiterea preoților români din district la sinodul amintit mai sus. După moartea lui, întâmplată nu mult după această dată, în fruntea vlădiciei româno-calvine e așezat „călugărul“ Sava, care a fost până aci vlădică la Geoagiul de-sus. Geoagiul aparține domeniului Stremțului, care eră între 1508—1522 în posesiunea Voevozilor Țării românești. Acestia au așezat aci un vlădică ortodox, care avea grija sufletatească a credincioșilor din satele vecine. Cel dintâiu episcop de Geoagiu, cunoscut, e Cristofor, denumit de văduva lui Ioan Zápolya, regina Isabela, în 1557⁴⁾. Durata păstoririi lui Cris-

¹⁾ Ibidem, p. 23.

²⁾ Ibidem, p. 24.

³⁾ Mon. com. Regni Transylvaniae. II, 3, 41.

⁴⁾ Actul de denumire în Hurmuzachi II⁸, pp. 445—46.

tofor e necunoscută. Lungă însă n-a putut fi, deoarece fiind încă regina Isabela († 1559) în viață, schiptrul vlădicesc îl avea Sava. La intervenția lui Melchior Balassa, acesta e depus și în locul lui e denumit la o dată necunoscută Gheorghe Wizaknay. În urma conflictului dintre principele I. Sigismund și M. Balassa, Gheorghe își pierde tronul, care i-se dă, prin diploma de dto Cluj-Mănăstur 10 Aprilie 1562, iarăș lui Sava¹⁾. Acesta îmbrățișează, după moartea lui Gheorghe de Sângeorz, calvinismul și ajunge la începutul anului 1568 în fruntea episcopiei româno-calvine, iar episcopia ortodoxă a Geoagiului-de-sus este astfel desființată.

Ca loc de reședință, principele-i dăruiește o casă în marele sat românesc Lanocrăm, aflător între Alba-Iulia și Sebeșul-săsesc. În curând însă acest călugăr-vlădică, cum îl numiau scrisorile domnești, simte în sufletul său remușcări mari de conștiință și părăsind calvinismul abzice de episcopie și trece, probabil, în Țara românească.

În locul lui Sava Ion Sigismund îl numește, prin diploma de dto Mediaș 8 Februar 1569, pe Pavel Tordași „*ad docendum verbum Dei et reformanda sacramenta atque ceremonias iuxta institutionem Christi*“, cetim în decretul domnesc de denumire²⁾. Faptul acesta e adus printr'o scrisoare specială la cunoștința tuturor oficianților țării, cari sunt provocați să-i dea noului vlădică mână de ajutor în propovăduirea Evangheliei și reformarea sacramentelor și ritului Bisericii orientale, și să grijească ca Cuvântul lui Dumnezeu să fie predicat „in ecclesiis valachicis lingua valachica, pure et sincere³⁾“. În vara aceluiaș an (2 Iulie), principele îi dăruiește lui Pavel Tordași casa fostului vlădică Sava⁴⁾. Cu toate că Pavel Tordași avea privitor la casa din Lanocrăm doue acte domnești, unul din 2 Iulie 1569 și altul din 4 Noemvrie a anului următor, este silit în urma multelor neplăceri și greutăți, cari i-le causeră Sașii din Sebeșul-săsesc, a o ceda în 7 August 1574 „domnilor“ acestui oraș pentru suma de 49 floreni⁵⁾.

¹⁾ Vol. cit. al Analelor Academiei române p. 22.

²⁾ Ibidem, p. 26.

³⁾ Ibidem, p. 26.

⁴⁾ Magyar protestáns egyháztörténelmi adattár, VIII. évfolyam p. 157.

⁵⁾ A. Bunea, Ierarhia Românilor din Ardeal și Ungaria, Blaj 1904,

Deta ținută la 1569 în Mediaș confirmă din nou hotărârile dietelor din toamna anului 1566 și dela începutul anului 1568, privitoare la afacerile bisericesti ale țării, iar dieta ținută în același an (24—29 Iunie) la Turda poruncește, ca fiecare cap de familie român trecut la calvinism (kik az Istennek igijét bevöttek), să dea preotului câte-o claie de grâu¹⁾.

Pavel Tordași a continuat cu ținerea obicinuitelor sinoade anuale, introduse la porunca celor mai mari de Gheorghe de Sângeorz. Un astfel de sinod a fost ținut în toamna anului 1569 la Aiud. Din hotărârile aduse aici, cari au fost confirmate la sfârșitul lunii următoare și de principele Ioan Sigismund, putem cunoaște limpede mijloacele folosite în timpurile acestea pentru convertirea neamului nostru la religiunea calvină. Hotărârile sinodului cuprind șase puncte. 1. Toate ceremoniile, cari n'au bază în sf. Scriptură, ci sunt făcute de oameni pe viitor vor fi părăsite. 2. Se șterge cultul Sfinților și se opresc rugăciunile și slujbele pentru sufletele morților. 3. Preotul rămas văduv „ha iábornak, teokelletesnek és az zolgálatra elegendev zemelnek itéltetik“, se poate căsători a doua oră. 4. Fiecare preot e dator a esplică poporului credincios în toată săptămâna Credeul și Tatăl nostru. Care nu va face-o aceasta va fi depus din preoție. 5. Credincioșii, cari nu vor ascultă esplicările de sub 4. vor fi lipsiți, pe patul morții, de cuminecătură. 6. Preoții sârbești, cari slugesc în sate locuite de Români și nu folosesc în biserică limba românească să fie depuși din preoție. În încheiere se cere pedepsirea conform legilor țării a acelora, cari nu s'au lăpădat încă de „superstițiile“ Bisericii orientale²⁾.

În 9 Decembrie a anului următor Paul Tordași aduce la cunoștința preoților români, că din porunca Craiului se va ține la Cluj în ziua de Crăciunul cel mic (Anul nou 1571) un alt sinod, la care toți sunt siliți să ia parte și să aducă cu sine și bani, ca să cumpere *Psaltirea* (1 fl.) și *Liturghierul românesc* (32 denari)³⁾.

În 14 Martie 1571 Ioan Sigismund se stinge tinăr încă, după o stăpânire sbuciumată și slăbănoagă și cu moartea lui

¹⁾ Mon. com. Regni Transylv. II, 360 și 365.

²⁾ Vol. cit. al Analelor Acad. rom. pag. 27—28.

³⁾ ... keoltheget hozzanak mellyel oláh keonjueket vegyenek soltárt az fimesse fl. 1 más keoniw lyurgia az fizetesse den. 32. Ibidem, p. 29.

se începe o epocă nouă în dezvoltarea Bisericii române ardelen.

3. Încercările de convertire ale Calvinismului, ori cât de conservator ar fi poporul românesc și oricât de mult ar ține la datinile și obiceiurile strămoșești, n'au putut rămâne fără rezultat. Brașovenii aveau deja din 1565 un predicator special, care le propovăduia învățăturile evangelice „curate” și-i vedem mai târziu trăind în legături de prietenie strânsă cu episcopul româno-calvin Pavel Tordași, căruia îi trimit la începutul și în toamna anului 1570 daruri¹⁾. Gheorghe de Sângerz le spuneă Bistrișenilor în scrisoarea trimisă lor în 14 Ianuarie 1568 din Teiuș, că în părțile acelea sunt mulți preoți „creștini”, adecă de aceia, cari au primit învățăturile calvine²⁾, și cari primiau în senzul hotărîrii dietei, ținute în 1569 la Turda, dela fiecare cap de familie câte o claie de grâu pe an.

Nicăiri cuvântul cuceritor al calvinilor n'a fost încoronat de atâtea succese ca în comitatul Hunedoarei, în Lugoj și Caransebeș, unde se lucră cu alte mijloace mai sigure decât tipăriturile, legile și sinoadele. Acestea erau școlile³⁾. Românii din Lugoj și Caransebeș erau constituiți în comunități religioase calvine independente, avându-și „păstorii” și predicatorii lor proprii. Tot aci erau școli românești, în cari candidaților de preoție li-se propuneau învățăturile calvine, și astfel se pregăteau pentru greaua muncă a convertirii sufletelor țaranilor simpli la credința calvină.

În superintendenția de dincolo de Tisa încă a fost mare numărul acelor preoți, cari aveau simpatii deosebite față de calvinism. Sinodul ținut în 1566 la Dobrișin, se ocupă și cu organizarea Bisericii reformate a Românilor, poruncind să se denumească protopopi, cari să grijească ca convertirea preoților români să se facă din convingere, iar nu din motive lumești și mai ales nu de dragul libertății (propter visum libertatis)⁴⁾. La sinodul calvin, ținut în 1569 în Oradea-mare, ia parte și preotul român din Voevodeni, Francisc Achim⁵⁾.

ZENOVE PĂCLIȘAN.

¹⁾ Hurmuzachi, Documente XI, p. 806 și 807.

²⁾ Vol. cit. al Analelor Acad. române, p. 25.

³⁾ Pokoly József, Az erdélyi református egyház története II, Budapest 1904 p. 278.

⁴⁾ Hunfalvi Pál, Az oláhok története, Budapest 1894, II, 333.

⁵⁾ Rácz Károly, A zarándi egyházmegye története, Arad 1880, p. 26.

Cfr. și Lampe, o. cit. p. 248.

Autorii cărților liturgice.

(I).

Biserica creștină are aceeași misiune ca și Isus Hristos: „Precum m'a trimis pe mine Tatăl, și eu Vă trimit pe voi“¹⁾ a zis Domnul după înviere apostolilor. Biserica trebuie să învețe pe toți oamenii calea fericirii, și să împărtășască, fiecăruia în particular, darul, pe care l-a câștigat Mântuitorul prin patima și moartea sa pentru toată lumea. De aceea li-se potrivește de minune numele, care se dă preoților în biserica apuseană: alter Christus; ei trebuie să facă ce a făcut și Hristos, să împlinească aceeași slujbă.

Și cum a lucrat Hristos, în special, cum a învățat? „Hristos e cu totul al poporului, și nici de cum al boerilor ori al vreunei clase privilegiate. În vorbirile sale, pe lângă parabole și asemănări, nu are altă podoabă, decât limba simplă, pe care o vorbește poporul în tot locul, însoțită de contraste și paradoxe puternice“²⁾. Învățătura lui — în mare parte — e depusă în cărțile sfinte ale Testamentului Nou. „Autorii, de cari s'a folosit Dumnezeu, n'au avut mandat ca să plănuiască o limbă nouă: ei au întrebuițat limba compatrioților lor, cum au aflat-o formată în cursul veacurilor, și pentru a-și exprima ideile s'au folosit numai de acele figuri și concepte, cari le întrebuițau și pe cari le înțelegeau și contemporanii lor“³⁾. „Din aceasta cauză nu vei afla în evangheliile obscuritatea obișnuită în răspunsurile oracolelor, nici monotonia supărătoare și confuziunea mitologiilor, sau formalismul și aroganța, cari apasă ca o piatră grea pe scrierile religioase ale Chinezilor, Egiptenilor, Indienilor și ale Persilor“⁴⁾. Ceea ce caracterizează cuvântările lui Hristos, reproduse cât se poate mai fidel în evangheliile, și chiar evangheliile, e un stil ușor și limpede, o limbă vorbită pe înțelesul tuturor. Prin aceste cuvântări și scrieri „săracilor bine se vestește“⁵⁾, de sigur astfel, ca să înțeleagă, căci altfel nu li-se vestește.

Aceia, cari au urmat apostolilor în slujba de învățători, au învățat tot ca Hristos și ca apostolii, pe înțelesul tuturor.

¹⁾ Io. 20, 21. ²⁾ Alexander Baumgartner, S. I. Geschichte der Weltliteratur, I. B. 1897, p. 152.

³⁾ Baumgartner, op și vol. citat p. 8. Vorbele acestea spuse despre autorii Testam. Vechiu, se potrivesc de minune și la autorii T. Nou.

⁴⁾ Baumgartner, op și vol. cit. p. 153. ⁵⁾ Mat. 11, 5.

Învățătura, cu graiul viu ori în scris, era o înfăptuire a sfatului, pe care l-a dat sfântul Pavel credincioșilor din biserica Colosei, când le scriea: „Cuvântul lui Dumnezeu să lăcuiască întru voi bogat întru toată înțelepciunea, învățându-vă și înțelegându-vă pe voi înșivă, cu psalmi, și cu laude și cu cântări duhovnicești, întru dar cântând în inimile voastre Domnului“¹⁾

Apostolul dorește, ca să se învețe creștinii unii pe alții și să se înțeleptească cât mai mult, din explicarea cuvântului lui Dumnezeu, și să cânte Domnului din inimă cântări duhovnicești. Nu poți însă să cânti din inimă, din tot sufletul, decât acelea cântări, pe cari le înțelegi bine, le pătrunzi în de-ajuns. Deci cântările, pe cari dorește sfântul Pavel ca să le cânte credincioșii alături cu psalmii, trebuie să fie înțelese bine de poporul credincios, căci altfel nu le va putea cânta din tot sufletul.

Stilul ușor și simplu al Evangheliilor, și în genere al întregii Scripturi, era foarte bine cunoscut slujitorilor bisericești. În aceasta limbă eră doar îmbrăcată învățătura cea mai frumoasă. Vor fi astăzi teologi cu mult mai învățați decât cei din veacurile dintâi, dar cu siguranță nu se găseseră oameni, cari să cunoască așa de bine sfânta Scriptură, ca cei vechi. Aceștia le erau vorbele Scripturii pe buze, și când vorbeau despre lucrurile dumnezeiești, se putea întâmpla, ca un oarecare text să aibă în Scriptură un alt înțeles decât ceea ce voia să spună sfântul Părinte, însă lui i-se potriveau de minune vorbele Scripturii, de aceea le întrebuițeau, deși în alt sens decât al Scripturii. E o adevărată măiestrie, cum știu folosi sfinții Părinți locurile din sfânta Scriptură, acomodându-le la anumite lucruri, cari în sine sunt adevărate, dar pe cari nu le dovedește Scriptura cu vorbele citate, și cari vorbe citate, în locul de unde sunt luate, se referă cu totul la altceva. Un exemplu clasic e următorul. La Mat. 24, 35. citim: „ceriul și pământul vor trece, dar cuvintele mele nu vor trece“; „cuvintele“ acestea sunt versurile de mai înainte, în cari e vorba de sfârșitul lumii. Înainte de a merge în exil sfântul Ioan Gură de aur vrea să întărească inimile credincioșilor, și în predică le spune, să nu se teamă că i-se va întâmpla ceva rău bisericii, doar „biserica e mai tare și decât ceriul: ,ceriul și pământul vor trece, dar cuvintele mele nu vor trece“. Cari cuvinte? ,Tu ești Petru, și

¹⁾ Colos. 3, 16.

pe aceasta piatră voi zidi eu biserica mea, și porțile iadului nu o vor învinge pe ea' (Mat. 16, 18)¹⁾. Hristos a spus cuvintele dela Mat. 24, 35, despre altceva, dar ele se potrivesc și în cazul acesta, și în loc să dovedească sf. Ioan puterea de rezistență a bisericii numai din cuvintele anume doveditoare de acest lucru, mai folosește și pe acestea, cari dau un farmec predicei întregi.

Ca să se vadă, ce mult prețuiam, mai bine zis, ce mult iubeam sfinții Părinți Scriptura, aduc două vorbe ale aceluiaș sfânt, Ioan Gură de aur, unul dintre cei mai buni cunoscători și înțelegători ai Scripturii. Odată repetă în predică aceleași lucruri, pe cari le spusese deja în predica de mai înainte, în care tâlcuise capul II din Cartea Facerii, și zice: „Nu mă oprește nimic, să vă vorbesc și astăzi despre aceleași lucruri. Căci precum aromatele dau un miros cu atât mai bogat, cu cât le freci mai mult în degete, așa e și Scriptura, cu cât se va strădui omul să o trateze mai mult, cu atâta va putea să cunoască mai bine comorile, cari stau ascunse în ea, și să ia roade nefârșite din bogățiile ei²⁾. Iar într'alt loc spune: „Cunoscând Dumnezeu slăbiciunea voinții noastre, și cât de ușor se poticnește și cade, ne-a lăsat medicamente puternice în citirea sfințelor Scripturi, cari punându-le pe ranele noastre... ne îndeamnă să nu părăsim virtutea, ci să fugim de păcat³⁾).

Aceasta e cauza, că toate scrierile sfinților Părinți sunt pline de texte din sfânta Scriptură, cari sunt aduse nu numai în sensul lor genuin, literal ori spiritual, ci prea adese ori în sens acomodat. Aceasta se poate spune mai vârtos despre cântările bisericesti, unde găsim și o mulțime de tipuri așa numite morale, lucruri mai vechi, cari n'au nici în clin nici în mână cu altele de mai târziu, dar cari se aduc ca lucruri ce ar fi avut menirea să însemneze mai înainte lucrurile de mai târziu. Mai ales în cântările în onoarea Maicii Domnului, găsim o mulțime de tipuri așa numite morale: Eva, rugul lui Moise, marea roșie, scara lui Iacob, raiul, și alte lucruri. Un sens acomodat, mai bine zis o construcțiune măestrită, din care să se vadă cum au știut scriitorii cântărilor bisericesti să se folosească de subiectele și vorbele scripturii, e condacul al 6. din Acatist: „Mărturisitori purtători de Dumnezeu fiind filozofii,

¹⁾ Homilia antequam iret in exilium cap. 14. Migne, Patr. Gr. Tom. LII, col. 429.

²⁾ Homilia XIII. în Genesim. Migne Patr. Gr. LIII. col. 106. ³⁾ Homilia XII. în Genesim. Migne, Patr. Gr. Tom. LIII, col. 104, urm.

s'au întors în Vavilon, săvârșind proorocia ta, și mărturisindu-te pe tine Hristoase tuturor, au lăsat pe Irod ca pe un mincinos, că nu știă să cânte: Aliluia". Nu de aceea nu s'au întors magii dela răsărit pela Irod, pentru că acesta i-a mințit, ori pentru că el n'a știut să cânte Aliluia, ci pentru că așa le-a poruncit Dumnezeu în vis (Mat. 2, 12), ca să nu știe Irod de Isus, unde e, și să-l omoară numai decăt. Dar aducând autorul subiectul acesta în Condac, care trebuie să se termine ca și celelalte 12 în Aliluia, l-a făcut pe Irod mincinos, pentru că din răutate nu le-a arătat magilor calea la locul nașterii, și l-a osândit, pentru că nu s'a dus și el să se închine și să aducă laudă lui Dumnezeu.

Despre cântările cele mai vechi bisericești spune Krumbacher, profesor de filologia greacă la universitatea din München și foarte bun cunoscător al literaturii bisericești orientale: „Creștinii au luat dela sinagogă obiceiul de a preamări pe Dumnezeu cu cântări, și de aceea cântările bisericești din cele dintâi veacuri sunt aproape identice cu ale Evreilor. Partea cea mai însemnată a acestora o ocupă psalmii, la cari se mai adaug unele bucăți din Testamentul Vechiu și Nou, cum sunt cuvintele de mulțumită, cari le-a rostit Maica Domnului la Bunăvestire, proorocia lui Zaharia și cântecul de bucurie al bătrânului Simion... Incurând se ivesc cântări noue bisericești... Mai ales ereticii se folosiau mult de aceste cântări... Văzând dreptcredincioșii, cu ce căldură primește cântările acestea poporul, s'au străduit și ei să satisfacă dorințele poporului. Cele mai vechi cântări sunt cele de dimineața și seara... Aceste bucăți se deosebesc de cântările bisericești de mai târziu prin aceea, că sunt compuse aproape în întregime din cuvintele sfintei Scripturi⁽¹⁾. Aceste cântări au rămas aproape toate până astăzi, așa încât în cărțile bisericești avem, pe lângă psalmii cei mulți și adeseori repetați, pe lângă prorocii și alte părți din Testamentul Vechiu, pe lângă evangheliile, și toate epistolele Testamentului Nou, împreună cu Faptele sfinților Apostoli, pe lângă acestea mai avem o mulțime de cântări a căror subiecte, și la unele chiar cuvintele, sunt luate din sfânta Scriptură. După norma celor 9 cântări s'au făcut canoanele, cari tratează în parte subiectele din cele nouă cântări și laudele sărbătorii ori ale sfântului respectiv. Și s'au mai făcut stihiri,

⁽¹⁾ Karl Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (527 - 1453), ed. II. 1897. p. 660 urm.

tropare și condace, în cari pe lângă laudele praznicului adeseori occură idei și fraze din sfânta Scriptură. Dacă ne uităm peste toate cântările bisericești, le-am putea asemăna cu un covor, în care predominază motivele și colorile Scripturii. Ori poate mai bine, cu un buchet mirositor, în care majoritatea florilor sunt de câmp, iar din cele de grădină s'au ales numai acelea, cari se potrivesc bine cu cele de câmp, și la miros și la colorii

Scriitorii cântărilor bisericești, toți foarte buni cunoscători ai scripturilor, care împrejurare se relevează în biografia fiecărui la Bollandiști, au crezut, că atunci vor aduce lui Dumnezeu cântările cele mai plăcute, dacă le vor face cât se poate mai mult din înseși cuvintele lui Dumnezeu și după felul cum ne-a vorbit El în sfânta Scriptură. Și în credința lor nu s'au înșelat, lucrul lor a reușit cât se poate de bine.

După cum sunt și în Scriptură lucruri mistice, grele de înțeles, așa se întâmplă și în cântările bisericești, ca ori subiectul, ce-l tratează, ori inspirațiunea să-l ridice pe autor în sfere mai înalte, și să scrie lucruri, cari nu sunt pe înțelesul tuturor. Așa avem spre pildă Măririle dela Canoane, unde, vorbind despre sfânta Treime, un misteriu așa de neapropiat, e foarte greu să fii „bogat întru înțelepciune“, cum cere sfântul Pavel. În traduceri devin locurile aceste obscure și mai puțin înțelese, ori de nu bagi bine de seamă, poți să ajungi să spui, că „din Treime unul este fără de minciună“,¹⁾ Spiritul sfânt, ca și când ceialalt ar fi cu minciună, în loc să spui, conform intențiunii autorului, care doriă să zică, că Spiritul sfânt e Dumnezeu adevărat: „e într'adevăr unul din Treime“.

Majoritatea covârșitoare, am putea să spunem 99 la sută din cântările bisericești, sunt scrise în stilul ușor și clar al Scripturii, care ca un părăiaș curge încet și liniștit, plăcut și fermecător, iar dacă beai din apa lui, îți astâmpără setea și-ți dă putere. Așa sunt scrise cântările bisericești, ca și Scriptura, care cu vorba ei limpede și pe înțelesul tuturor, dacă aceasta nu e tâlcuită cum trebuie de cei chemați, e în stare să facă apostoli și credincioși „pocăiți“ fanatici, din cismari, și chiar din clasa cea mai de jos a popoarelor; și nu numai a celor „culte“, dar și din țărani români, fie ei din Bănat sau de pe valea Prahovei.

Dr. IOAN BĂLAN.

¹⁾ Mărirea antifonului I, dela treptele glasului V.

La unirea bisericilor.

(III).

Tot influința protestantismului se vedește și în interpretarea textului dela Matei 16, 16—18., pe care părintele Dr. Bălan îl înțelege altfel ca primele 15 veacuri ale creștinismului, și anume, ca și protestanții, că sub „piatră” acolo nu este de a-se înțelege Petru, ci credința lui în dumnezeirea lui Hristos.

De fapt însă, textul acela dela Matei: „tu ești Petru, și pe această piatră voi zidi biserica mea” trebuie interpretat în sensul teologiei catolice. Și iată de ce! Toate versiunile sfintei Scripturi, afară de Vulgata care urmează textul grec, redau cuvintele Domnului așa precum într'adevăr s'au rostit: „Tu ești Piatra, și pe această piatră voi zidi biserica mea”. Așa este în versiunea siriacă, arabică, persică, etiopică, armeană, coptică și ruteană. Deosebirea aparentă din textul grec și latin nu mult impoartă, când vedem că cei mai mari Părinți ai bisericii tâlcuesc textul în sensul că *Petru* e *piatra*, pe care s'a zidit biserica. Așa bunăoară sf. *Ieronim*, unul din cei mai vestiți traducători latini ai sfintelor Scripturi, care mai bine decât ori și care altul cunoștea limba siro-caldaică, în care a rostit Domnul vorbele din chestie, scrie papei Damas astfel: „Eu neurmând în locul întâiu decât numai pe Hristos, mă asociez în comuniune cu Fericirea-Ta, adeca cu catedra lui Petru: pe acea Piatră știu că e zidită Biserica. Ori-cine măncă mielul afară de această casă, e profan“¹⁾. Tot el într'alt loc explică cuvântul *Petru* sau *Kefa* cu aceste cuvinte: „In evanghelie, și în epistolele lui Pavel, dar și în aceasta, acum se scrie Kefa, acum Petru. Nu că doară altceva ar însemna Petru și altceva Kefa, ci pentrucă ceea ce noi latinește și grecește numim Piatră, aceea evreii și sirienii, pentru limba lor reciproc înrudită, o numesc Kefa“²⁾.

Cu sf. *Ieronim* conglăsuesc și ceialalți Părinți. Astfel sf. *Augustin* zice: „Numărați pe preoții dela scaunul lui Petru: aceasta e Piatra pe care nu o biruesc îngâmfatele porți ale iadului“³⁾. Sf. *Grigorie de Nissa* are aceste: „El este amăsurat

¹⁾ Epist. 57. ad. Damasum.

²⁾ In epist. ad Galat. c. 2.

³⁾ In psalm. contra partem Donati.

darului ce i-l-a dat Domnul, piatra nemișcată și cea mai tare, pe care și-a zidit Mântuitorul biserica" ¹⁾). Iar sf. *Ciril de Alexandria* zice că „dela cuvântul piatră a numit Domnul pe Simon cu numele Petru, fiindcă pe el a voit a-și zidi biserica" ²⁾). Tot așa mărturisesc și ceilalți sf. Părinți, ca Ciprian, Vasiliu Marele, Grigorie din Nazianz, Epifaniu, Ambrosiu ș. a. precum vom arăta mai la vale.

Putem aminti la acest loc și mărturisirea cărților liturgice ale bisericii orientale. Se vede aceasta din felul cum caracterizează biserica pe Petru și pe Pavel în ziua numelui lor (29 Iunie): „de vreme ce pe unul l-a fericit și la chemat Piatră, asupra căreia zice că a întărit Biserica. Iară de celalalt a zis că va fi vas alegerii" ³⁾). Pe Petru îl pune biserica orientală de temelie bisericii și în rugăciunea (II) de iertăciune, la mort: „Stăpâne mult îndurate Doamne Isuse Hristoase, carele pe verhovnicul învățăceilor și apostolilor tăi Petru ai zidit biserica ta“.

La aceste putem adăuga pe unul dintre cei mai vestiți tâlcuitori ai bisericii neunite, pe *Teofilact*, care zice că „Remunerează Domnul pe Petru, dându-i acel mare premiu, ca pe el să fie zidită biserica" ⁴⁾). Iar un alt neunit *Petru din Antiohia* zice, că Petru este „principele apostolilor, asupra căruia e zidită biserica lui Dumnezeu" ⁵⁾).

În zilele noastre apoi, mai interpretează textul de sub întrebare tot la fel și Păr. Dr. Olariu din Caransebeș, „unul dintre cei mai productivi și mai de seamă scriitori pe terenul teologiei" — cum îl numește „Revista Teologică" ⁶⁾). La dânsul se găsesc aceste cuvinte: „Traducătorul grecesc îl redă cu *Πέτρος*, apoi cu *Πέτρον*, pentru că se are în vedere natura lui de piatră, persoana lui ca fundament al bisericii, nu numele. Și pe această stâncă: ce ești tu, ca reprezentantul celorlalți" ⁷⁾).

¹⁾ Laudatio (II) s. Stephani

²⁾ Comment. in evang. Ioan. I. II.

³⁾ Aici nu putem lăsa neamintit că părintele Bălan («Rev. Teol», nr. 9—1910, p. 329), citează greșit acest text, adecă cu adausul: »adecă asupra mărturisirii lui«, care adaus, cel puțin în edițiile mai vechi ale Mineiului nu se află.

⁴⁾ Cfr. operele lui Teofilact, după ediția aflătoare în biblioteca catedralei neunite din Smyrna, tom. I. p. 85.

⁵⁾ Cfr. epistola patriarhului Antiohiei, Petru, către Ceularie, patriarhul Constantinopolului.

⁶⁾ Cfr. Nr. 8 din 1911, p. 242.

⁷⁾ Cfr. Dr. Olariu, Manual exegetic, Caransebeș, 1894, I. p. 189—190.

Din toate aceste reiese, că epitetele cu cari îl îngrămădește biserica orientală pe Petru, ca „*temeiul credinții*“, ¹⁾ „*temeiul mărturisirii*“, ²⁾ „*temeiul bisericii*“, ³⁾ „*temeiul casei dumnezeiești*“, ⁴⁾ „*piatra de temelie a bisericii catolice și fundamentul credinței ortodoxe*“, ⁵⁾ „*temeiul cel mai de cinste al apostolilor*“, ⁶⁾ ș. a. nu sunt numai laude goale, și că tâlcuirea cea mai comună a textului dela Matei 16, e, că Petru e *piatra*, pe care s'a zidit biserica.

Pentru primatul papal sunt și vor rămâne totdeauna clasice vorbele Domnului: „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi biserica mea“. Dar păr. Dr. Nicolae Bălan, ca să întunece înțelesul acestor vorbe cât se poate de clare spicuește, din scrierile sfinților Părinți, cari s'ar părea că susțin, că nu Petru, ci Hristos, ori credința în Hristos e piatra bisericii ⁷⁾.

Adevărat, că unii dintre sfinții Părinți, din anumite motive, și în anumite împrejurări, au dat textului dela Matei 16, și un senz figurat, dar să nu uităm că acești sfinți Părinți aveau să lupte cu schismaticii și ereticii acelor timpuri, în fața cărora credeau că e bine, ca pentru dovedirea adevărilor ce susțineau, pe lângă probele clare și explicite ale s. Scripturi, să se mai provoace și la alte locuri, cărora le atribuiam pe lângă cel literal și un sens mai înalt. Așa bunăoară în disputa cu arianii sfinții Părinți uneori află de lipsă a vorbi metonimice despre fundamentul bisericii, susținând că temelia bisericii este „credința mărturisită de Petru“. Dar în acest caz sf. Părinți puteau zice aceasta pe dreptul devremece ei nu credința în abstract, ci credința în concret (întrucât e mărturisită de Petru) o înțelegeau ca temelie a bisericii. Noi încă zicem doară, că nu după trup și sânge e Petru temelia bisericii, ci pe motivul credinței sale neclătite, și ca răsplată pentru mărturisirea atât de strălucită ce a făcut. Sf. Părinți, deci, când spun, că biserica e zidită pe credința lui Petru, nu neagă că biserica e zidită pe Petru.

¹⁾ Sf. Ioan Gură de aur, contra Ludos et Theatra, hom. n. 1.

²⁾ Idem, hom. de decem millium talent. debitore n. 3.

³⁾ Idem, hom IV. in illud: Vidi Dominum, n. 3 ; și în Matth. hom. III. n. 5; apoi Mineiu, 16 Ianuar, la vecernie.

⁴⁾ Epifan, haer. LIX. n. 7 și 8.

⁵⁾ Sinodul de Chalcedon, act. 3.

⁶⁾ Mineiu, stihire în 29 Iunie. la Utrenie.

⁷⁾ Cfr. »Revista Teologică«, Nr. 9, p. 321—330 și Nr. 10 p. 366—370, din 1910.

De altfel înșiși sf. Părinți se explică cum înțeleg ei aceea, că biserica e zidită pe credința lui Petru. Așa bună oară s. *Epifaniu* — ca să-l cităm pe acesta singur — zice că „Petru s'a arătat nouă ca o piatră tare, pe care, ca pe o temelie se razimă credința Domnului, pe care în toate chipurile e zidită biserica. Mai ales pentru că a mărturisit pe Hristos de Fiu al lui Dumnezeu, și a auzit în schimb: Pe această piatră tare a credinții voi zidi biserica mea¹⁾. Iar în alt loc zice că Petru e „piatra aceea tare, pe care e întemeiată biserica lui Dumnezeu căci credința în tot chipul este stabilită în acela, care a primit cheile ceriului, și pe pământ leagă și desleagă²⁾. Tot în acest înțeles zice și sf. *Grigorie de Nissa*, că credința lui Petru e „tăria bisericii întregi³⁾).

Cele 2 tâlcuiri, se pot împăca deci prietinește, pentru că nici cei ce au tâlcuit în sensul figurat, punând „credința“ de temelie a bisericii, nu au exchis sensul direct și literal⁴⁾. Greșește prin urmare păr. Dr. Bălan când dogmatizează așa zicând sensul figurat și metonimic al textului dela Matei 16, eschizând cu totul sensul literal, fiind tâlcuirea noastră, tâlcuirea cea mai veche, universală și statornică.

Am zis că tâlcuirea noastră e cea mai veche, căci singur aceasta tâlcuire o aflăm, la toți sfinții Părinți din primele 3 veacuri ale creștinizmului. Astfel la Tertulian⁵⁾, Origen⁶⁾, Firmilian, 7) Ciprian⁸⁾, Conciliul dela Cartagina din anul 255, Ipolit⁹⁾, ș. a. Tâlcuirea textului dela Matei 16, în sens figurat începe numai la unii părinți din veacul IV. Dar mai apoi iarăși a devenit universală tâlcuirea noastră literală, că Petru e piatra sau temelia bisericii, și încă atât de universală, încât

¹⁾ Haeres 1. II 59

²⁾ Ancorat, c. 9.

³⁾ Laudatio (II) s. Stephani. Migne, Patr. Gr. LXVI. col. 733.

⁴⁾ Astfel spre pildă am văzut mai sus mărturisirea solemnă a sf. Augustin despre »scaunul roman ca temelie a bisericii«. (In psalm. contra partem Donati). Mai vestește sf. Augustin acest adevăr în Sermo. CCIII. în natali apost. Petri et Pauli (alias de sanctis) și în alte părți a operelor sale. Iar sf. Ambrosie, ps. 40. și Sermo. XLVIII. ș. a.

⁵⁾ De praescript c. 22.

⁶⁾ T. 5. in Ioann; Hom. 5. in Exod. etc.

⁷⁾ Epist. ad Cyprianum n 17.

⁸⁾ Epist. 69 n. 8; epist. 70, n. 3; De bono patientiae n. 9; De exhort. martyr. n. 11. etc.

⁹⁾ In Theophanía.

a trecut chiar și în unele simboale de credință¹⁾ și în cărțile liturgice ale bisericii apusene latine și orientale grecești, apoi în cărțile liturgice a sectelor cari deja în veacul V. s'au rupt de biserică. Așa în cărțile liturgice a nestorianilor, iacobiților, și armenilor. Iar prin trecerea tâlcuirii noastre catolice în cărțile liturgice ale bisericilor orientale și apusene, aceasta tâlcuire și-a câștigat o statornicie neresturnabilă în biserică.

VIRGIL POP.

Reuniuni pentru înfrumșetarea bisericilor.

— Scrisoare. —

Scumpe prietino, strămoșul nostru Adam a eșit din mâ-nile lui Dumnezeu înzăstrat cu darul sfințeniei și al dreptății, a fost scutit de concupiscință, de morhuri și de dureri, încunjurat a fost de toate bunătățile, ce i-le oferă pământul cu toate viețuitoarele, pe cari le cunoștea și peste cari a fost stăpân fără osteneală, fără muncă încordată și fără nici o primejdie. Cu toate acestea Adam nu eră îndestulit, lui nu-i mergea bine, fiindcă „nu s'a aflat ajutor asemenea lui.“ Chiar Dumnezeu, care nu poate nici greși nici exagera, a zis: „nu este bine, să fie omul singur, să facem lui ajutor asemenea lui“.

Faptul, că am început cu istoria aceasta, ce se află pe prima pagină a cărții Cuvântului lui Dumnezeu, să nu te sparie, crezând, că voiu fi prea lung. Istoria aceasta, ce o ascultă așa de bucuros și o învață cu plăcere până și pruncii de pe gradul inferior al școlii poporali, — am repetat-o și aici, fiindcă cred a fi bine, să se accentueze cât mai des, că ideia unirii puterilor, pentru ajungerea unui scop, e dela Dumnezeu, care în mai multe locuri ale sf. Scripturi a aruncat sămânța aceasta, și nu e dela oameni și că e așa de vechie ca neamul omenesc, care nici nu poate exista fără aplicarea acestei idei. Apoi, în fața declarațiilor des repetate și isvorite din o trufie goală și proastă, că el — cutare — n'are lipsă de nimeni, ori că el e indispensabil pentru existența altor indivizi, ori a unei instituțiuni, trebuie să se spună curatul adevăr, că, dacă Adam pe lângă toate virtuțile lui, pe lângă toate cunoștințele lui vaste privitoare la natură și la puterile acesteia și pe lângă toată supu-

¹⁾ Precum în simbolul de credință, prescris de papa Hormisda pentru episcopii orientali implicați în schizma acaciană.

nera, ce i-o arătau toate, a avut trebuință de ajutor asemenea lui, dar nu egal; cu atât mai virtos avem *noi toți* lipsă de ajutorul altora, fiind și slabi și săraci mai ales în virtuți. Cât de mică e o bucată de pâine, ce o introducem în internul nostru și totuș prin câte mâni a trecut și cât de multe puteri s'au cheltuit cu pregătirea ei! Cât de mici și umiliți ne simțim în fața manifestațiunilor energice și grandioase a unei puteri geniale, deși rezultatele activității respectivului au să se mulțumească și altor mulți, de multeori necunoscuți, cari l'au ajutat, în diferite chipuri, la pregătirea și în munca sa.

Așa este, puterile indivizilor sunt neîndestulitoare chiar și numai spre atingerea scopurilor lor singuraticice, iar când vorba e despre scopuri mari comune, nici cugetă nu se poate realizarea lor fără împreună lucrare a membrilor societății. Lucrările mari se execută numai cu puteri unite și toate scopurile mari religioase, culturale, economice și filantropice se realizează numai prin colaborarea înțeleaptă, diligentă și armonică a mai multora din societate.

Lucrare sfântă și de mare importanță este și înfrumsețarea bisericilor noastre, în cari petrece dulcele Isus sub speciile pâinii și a vinului, — petrece Acela prin carele toate s'au făcut și carele s'a scoborît și se scoboară și azi pe pământ pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire. Pentru a țineă însă bisericile curate, în ordine bună, și decorate estetic și după prescriesele ritului și a canoanelor bisericii noastre, nu-i deajuns un om: crâsnicul. El n'are nici gust, nici timp, nici putere spre aceasta. Trebuie angajate femeile cinstite din comunele noastre bisericești, cari sub conducerea isteată a femeilor inteligente, și în cea mai mică comună încă sunt în stare să țină biserica curată și s'o înfrumsețeze așa cât să se poată zice, că acea e casa lui Dumnezeu și că în acea intră creștini, cari au *credință vie*, și au inimă înfierbântată de soarele, ce strălucește din adevărurile veșnice.

De convingerea aceasta au fost călăuziți și părinții bisericii noastre, când au hotărît și recomandat înființarea reuniunilor de femei pentru înfrumsețarea bisericilor, ce aflăm în decretul Sinodului din 1869 (c. 15) și a Conciliului provincial din 1900 (Tit. III. c. II. p. 17), citate textual și în scrisoarea despre „îngrijirea preasfântului Sacrament euharistic.” Deja și sinodul din 1821 (II. 8) demândă protopopilor, să îndemne *pe toți credincioșii*, „spre ținerea bisericii în stat bun, (și) spre împodobirea ei.”

Iubite, convingerea mea e, că în fiecare parohie se poate înființa câte o reuniune pentru înfrumșețarea bisericii. În sufletul poporului nostru sunt tezauri foarte prețioși, ne trebuiesc numai năieri înțelepți, cari să-i pescuiască și mineri curajoși, cari să-i scoată la lumină. Ne trebuiesc preoți, cari crezând tare în prezența reală, adevărată și substanțială a Domnului Isus în sfânta Euharistie, se interesează de frumseța casei Domnului, năzuindu-se, să deie vieață și hotărîrilor aduse de cei mai mari, pentru binele sufletesc și trupesc al poporului și nu pentru simpla sporire a numărului canoanelor. Și, lăudat să fie Domnul, am bucuria, să constat, că aproape zilnic se sporește numărul acelor preoți, a căror gust estetic și sentiment moral și religios nu pot tolera murdărie și disordine în casa Domnului.

De vreme ce din mai multe părți se cer statute pentru reuniunile amintite, socot, că e bine, să-ți trimit în alăturare, la călcâiul scrisorii, proiectul statutelor lucrate de reuniunea mariană a tinerilor leviți din Blaj, cari, cu modificările reclamate de împrejurările locali, se pot folosi ca îndreptar în fiecare comună. — Pe lângă observările tale împrumută, rogu-te, statutele acestea și altor frați preoți.

Cum poți să te convingi din proiectul alăturat de statute, cu ajutorul ăstor fel de reuniuni se țintește, pe lângă înfrumșețarea bisericilor material, și înfrumșețarea bisericii Spiritului Sfânt: se țintește deșteptarea, dezvoltarea și decorarea sufletelor noastre prin cultivarea virtuților. Motivul e, că în lumea materialistă de azi numai o grijă deosebită de suflete va putea să țină curentul tulbure materialistic, ca să nu rumpă zăgazarile legii morali și cu acestea împreună să ducă liniștea, pacea și fericirea omenimei. Trebuie să înțelegem, că principiile de credință și morală, propovăduite de Domnul Hristos, nu sunt în contra usului, ci în contra abuzului cu puterile și bunurile din natură și că bunurile lumii n'au nici farmec, nici dulceață, nici preț fără observarea legilor morali. Ascultă, ce scrie în privința aceasta profesorul de universitate din Budapesta, economistul Dr. Bela Földes, despre care nime nu va putea zice serios, că ar fi preocupat și parțial. El scrie anume: „Erkölcsei erő nélkül a gazdasági javak végtelen mennyisége is csak eltakarja a szegénységét, mint a sirhant fölötti viráglepel az alatta végbement enyészetet“ (Tarsad. gazdaságtan, t. I. ed. III. p. 7).

Iubite, știind că orice năzuințe sunt zădarnice fără ajutorul lui Dumnezeu și că tot darul de sus vine, să rugăm pe

Părintele luminilor, ca să încununeze cu succes toate ostenelele acelor, cari iubesc frumseța casei Lui și și deprind aceasta iubire. — Și fiindcă afacerea aceasta importantă a reuniunilor pentru înfrumșețarea bisericilor are încă multe părți, ce nici nu le-am atins măcar, mă voiu mai ocupa cu ea și în alta scrisoare. Acum încheiu, dorindu-ți tot binele.

devotatul tău prietin:
Senior.

~~PROIECT~~

de ~~grat~~ pentru Reuniuni Mariane.

Numele reuniunii ~~scopul și mijloacele~~

§. 1. Reuniunea femeilor gr.-cat. »Sfânta Maria« din

~~Scopul reuniunii.~~

§. 2. Scopul reuniunii este: a) cultivarea sentimentului religios-moral, deosebit cultivarea vârtuților, în care strălucit Preacurata Vergură Maria; b) înfrumșețarea și ținerea în ordine a bisericii gr.-cat. din

~~Mijloacele reuniunii.~~

§. 3. Spre atingerea acestui scop servesc următoarele mijloace:

ad a) 1. Ascultarea cât se poate mai regulată a sfintei liturghii din partea membrilor, cum prescrie și porunca bisericii, și lucrarea stăruitoare a acestora, ca și alții, deosebit membrii familiilor lor, să-și împlinească, cât mai punctuos, datorințele creștinești, încunjurând păcatele grele, în special: sudălmile, lenea și bețiile; 2. mărturisirea și cuminecarea mai deasă a membrilor, mai ales mărturisirea și cuminecarea la serbătorile Preacuratei Vergure Marie și 3. servirea onoratului Paraclis și a Acaftistului.

ad. b) Taxele membrilor, prestațiunile în natură și contribuiriile lor benevole.

II
Membrii.

§. 4. Membrii reuniunii sunt: fundatori, pe vieață, ordinari, ajutători, și binefăcători.

§. 5. Membru fondator e femeia, carea solvește în casa reuniunii, odată pentru totdeauna coroane;

Membru pe vieață, care contribuie, odată pentru totdeauna, coroane;

Membru ordinar e fiecare femeie, carea solvește anual odată, ori în rate, o coroană;

Membru ajutător e fiecare femeie, care solvește în bani, cât poate, ori contribuie cu lucrul manual la realizarea scopurilor reuniunii.

§. 6. Binefăcătorii reuniunii sunt toți acei bărbați, cari contribuie cu obolul lor pentru realizarea scopului reuniunii.

§. 7. Nu pot fi membri copiii, cari n'au împlinit 15 ani și toate acelea femei ori bărbați, cari au purtarea morală rea.

Datornțele membrilor.

§. 8. Fiecare membru e dator, să asculte sfânta liturghie în Dumineci și sărbători și să îndemne pe toți, deosebit pe familiarii lor, la împlinirea acestei porunci.

§. 9. Fiecare membru e dator, să se năzuiască a deprinde vârtoșile în cari a strălucit Preacurata Vergură Maria, în deosebi: credința și iubirea lui Dumnezeu, blândeța, hârnicia, cruțarea și curățenia.

§. 10. Fiecare membră e datoare să ieă parte la curățirea și înfrumșetarea bisericii atunci, când îi vine rândul.

§. 11 Se recomandă fiecărui membru, să se mărturisească și cuminece la toate sărbătorile Preacuratei Vergure Marie și să participe la servirea onoratalui Paraclis în Dumineca I. a fiecărei luni, după însărat, iar în preziua serbărilor Preacuratei servirea Acaftistului.

§. 12. Fiecare membră e datoare, să zică zilnic o rugăciune în onoarea Preacuratei Vergure Marie, afară de rugăciunile obicinuite; să cerceteze pe membrii bolnavi, ajutându-i după putință și rugându-se pentru ei; să participe la înmormântarea membrilor repauzați și la liturghia, ce se va celebra în . . . pentru odihna fericită a acelora.

§. 13. Fiecare membră e datoare să solvească tacsă. Neputința de a o solvi, nu o eschide din sinul reuniunii

Drepturile membrilor.

§. 14. Toate membrele au drept: 1. la binefacerile spirituali ale reuniunii; 2. să participe cu vot decisiv în adunările generali și 3. să participe la lucrările pentru înfrumșetarea bisericii.

§. 15. Membrii binefăcători au drept de vot consultativ.

Adunarea generală.

§. 16. Reuniunea ține în luna Ianuar a fiecărui an adunare generală, în care numai membrii fondatori, pe vieață și ordinari au fost decisiv, iar ceilalți numai vot consultativ

§. 17. Adunarea generală se convoacă de ~~prezidentă~~ cu 15 zile înainte, iar timpul adunării și ordinea zilei se statorește de comitet.

§. 18. Adunarea generală are drepturile și datorințele următoare:

a) Alege din sinul său pe prezidenta reuniunii pe un period de 3 ani.

b) Alege dintre membrii fondatori, pe vieață și ordinari comitetul reuniunii din 15 membrii, dintre cari 10 ordinari și 5 suficienți, și 6 bărbați de încredere din membrii binefăcători ai reuniunii, cari bărbați au vot consultativ în comitet.

Membrii din comitet, cum și bărbații de încredere se aleg cu majoritate de voturi pe un period de 3 ani.

c) Desbate și decide în cauza reuniunii cu majoritate absolută de voturi.

d) Primește raport anual despre activitatea comitetului și controlează raționiuul anual. Singură poate da absolutor comitetului.

e) Statorește budgetul anului următor prezentat de comitet.

f) Poate să modifice statutele prezente, când pretinde această 2/3 din toți membrii reuniunii.

Comitetul

§. 19. Comitetul alege din sânul său pe vice-prezidentă, cassar, controlor și un secretar, care poate fi și dintre membrii binefăcători. Să îngrijește de administrarea averii reuniunii. Stăruie pentru înmulțirea membrilor reuniunii. Poartă grija, ca taxele anuale să se incasseze dela membrii. Îngrijește, ca obiectele de lipsă în biserică să se procure, iar cele vechi și ruinate să se reparaze

Toate acestea însă au să se întâmple în conțelegere cu curatoratul bisericii.

§. 20. Comitetul va țineă tot la trei luni câte o ședință ordinară, iar ședințe extraordinare va țineă de câte ori va cere lipsa

§. 21. Ședințele comitetului se convoacă de prezidenta reuniunii și spre a puteă aduce concluse valide se poștește prezența majorității membrilor ordinari din comitet.

§. 22. Comitetul are să facă raport anual adunării generale despre activitatea sa, să prezinte raționiuile anului expirat și budgetul anului următor,

și să îngrijească de executarea concluzelor luate în adunările generale.

Comitetul are să subștearnă rațiunile reuniunii, aprobate de adunarea generală, prin curatoratul bisericii, exactoratului metropolitan, spre finală supraviziune, în tot anul.

§. 24. Oficialii reuniunii sunt: a) prezidenta; b) vice-prezidenta; c) cassarul; d) controlorul; e) secretarul.

§. 25. Prezidenta se alege prin votizare, ori aclamare de către adunarea generală dintre membrii fondatori, pe viață ori ordinari ai reuniunii pe câte 3 ani; pe vice-prezidentă, cassar, controlor și secretar îi alege comitetul din sinul său.

§. 26. Drepturile și datorințele prezidentei sunt următoarele:

a) Conchiamă adunarea generală și ședințele comitetului și prezidează în acelea;

b) Priveghiază, ca desbaterile să decurgă în ordine și conclusele adunărilor și ședințelor să se aducă potrivit scopului și intereselor reuniunii.

c) Îngrijește executarea concluzelor luate în ședințele comitetului și în adunările generale. Signează toate actele.

d) Scontrează cassa

§. 27. Vice-prezidenta statorește ordinea, în care membrele sunt datoare să îndeplinească curățirea și înfrumșetarea în biserică. — Suplinește pe prezidentă, când aceasta e împedecată, în care caz are toate drepturile și datorințele prezidentei

§. 28. Cassarul încasează taxele dela membrii reuniunii; poartă ziar de eroğațiuni și percepțiuni și raportează în ședințele comitetului despre starea averii reuniunii. Fără preliminar și concludul comitetului nu spasează nimic. Pregătește raționciul anual și eroğațiunile le justifică prin chitanțe vidimate de prezidentă.

§. 29. Controlorul contrasemnează toate actele privitoare la cassa reuniunii.

§. 30. Secretarul duce procesele verbale ale ședințelor comitetului, cari se verifică de comitet în ședința următoare și ale adunărilor generale, cari se verifică prin o comisiune de trei (3) aleasă de adunare; împlinește toate agendele scripturistice și le signează împreună cu prezidenta.

Dispozițiuni generale.

§. 31. Avera reuniunii se elocă spre fructificare la institute de economii recunoscute de solide

§. 32. Raportul general al comitetului primit de adunarea generală în Dumineca proximă se va ceti și în biserica gr.-cat. din loc.

§. 33. Proprietarul averii e biserica gr.-cat. din ... La caz, că reuniunea s'ar desființă, toată averea ei trece în administrarea curatoratului bisericii gr.-cat. din loc, care însă va putea s'o întrebuințeze singur numai pentru înfrumșetarea bisericii

§. 34. Aceste statute întră în vigoare după aprobarea lor din partea Preaveneratului Ordinariat Arhiepiscopesc gr.-cat. din ...

Din adunarea generală a »Reuniunii femeilor gr.-cat. »Sfânta Maria» ținută în ...

N. N.
notar.

N. N.
prezid. ad hoc.

CRONICĂ.

Papa Piu X și predicarea cuvântului divin.
Domnul nostru Isus Hristos, în o atmosferă limpede, curată și sănătoasă a unui munte din Galilea, a dat Apostolilor și următorilor acelora următorul mandat: ... „*mergând învățați toate neamurile, botezându-i pe ei... învățându-i, să păsească toate câte am poruncit voue*“. La acest ordin divin se reduc

toate îndatoririle grele, întreagă slujba mare și sfântă, ce trebuie să o îplinească preotul. Slujba aceasta e predicarea învățaturii revelate și administrarea sfințelor Taine. Acestea două părți ale ordinului sunt pe o formă de momentuoase și pe o formă de obligatoare, dar împlinirea părții întâi, atât pentru voința Mântuitorului, cât și din punct de vedere psihologic și didactic, trebuie să premerge, fiindcă »cum vor crede celui, de care n'au auzit și cum vor auzi fără predicator?» Cum vor iubi oamenii pe Dumnezeu, cum vor înțelege valoarea sufletelor lor, cum vor urî păcatele, cum vor prețui grația și cum își vor împlini datorințele creștinești, dacă despre toate acestea nu li-se predică des, limpede și cu toată căldura?

Legea naturală, legea pozitivă divină și cea bisericească atât universală, cât și particulară demândă preoților, să predice cuvântul lui Dumnezeu, în care este și din care se desface falnic puterea, vieța, frumseța și fericirea. Câtă cinste se cuvine preoților, în cari e trează conștiința acestor obligamente, cari pot zice în umilința inimii: „*că de vestesc, nu-mi este mie a mă lăuda, că datorია mă silește*“, și iarăși câți vor fi, pe cari nu-i poate mișca nici vaiul dureros a sfântului Pavel: „*iar amar mie, de nu voiui vesti*“, de nu voiui lucră, ca poporul să se zidească întru dreptate și întru sfințenia adevărului, de nu-i voiui șterge păcatele și nu-i voiui deschide porțile raiului.

Omiterea predicii la sf. liturghie, fără motiv ponderos, e păcat tot așa de mare, cași când un preot din cura animarum fără cauză binecuvântată, n'ar celebra sf. liturghie în Dumineci și serbători. Cu toate acestea se omite predica de atâtea ori și în atâtea locuri. De aici apoi atâtea oameni, cari, ca creștini, sunt nedesvoltați, slabi, piperniciți, săraci în virtuți și în fapte bune creștinești.

Cauza, pentru care unii preoți consecvent nu predică cuvântul Domnului, nu poate fi decât sau lipsa fricii de Dumnezeu, sau neputința de a înțelege mărimea păcatului lor și nimicirea atâtor puteri și energii naturale și supranaturale, cari sunt urmări a neglijinții lor culpabile. Că n'au timp, să se pregătească după toate regulile retoricii sacre, ori că poporul e obosit de munca de peste săptămână, ori că e prea cald, ori prea frig pentru predică, — sunt motive și fără nici un temei și ridicole. Dacă chiar așa ar fi, ușor se poate ajuta așa, că unele părți ale serviciului divin, mai ales dela Măneacă, se cetească la înțeles și peste tot se omite trăgănarea fără rost și trândavă a cântărilor, apoi nu-i lipsă să vorbească preotul câte ½-1 oră. E de ajuns, dacă vorbește și numai 5 minute, dar măduos, clar și din toată inima. Astfel de vorbiri sacre recomandă și Pontificalele Piu scriind, în 6 Iunie, a. c., episcopilor din America următoarele: »Nu se poate spune, cât de avantajios ar fi pentru popoarele catolice, dacă datina aceea bună, ce se practică în mai multe dieceze, s'ar introduce și la voi, anume

ca preoții seculari și regulari în toate duminicile și serbătorile, la liturghie, să vorbească poporului scurt despre vre-un adevăr de credință. Acesta e metodu cel mai simplu pentru a instrui pe credincioși datorințele creștinești și Noi dorim foarte, ca toți preoții de acolo să înceapă predicele acestea scurte și să le continue“. — O dacă s'ar introduce aceasta datină bună foloșitoare și necesară și la noi! (sr).

*

Legea sinodală din România. Ziarele ne vestesc, că între proiectele de legi cari vor fi prezentate corpurile legiuitoare, a căror deschidere se va face în curând, se găsește și un proiect a ministrului cultelor C. C. Arion, privitor la *modificarea legii sinodale*.

Proiectul a câștigat deja aprobarea consiliului de ministri, și cum e în conștiința tuturor, că pricina tulburărilor din biserica ortodoxă a României, în mare parte, a fost legea sinodală, modificarea ei va fi acceptată sigur cu multă însuflețire și din partea membrilor corpurilor legiuitoare. Mai ales, că această modificare eliminează din legea sinodală toate punctele, despre cari se spune că sunt potrivnice canoanelor bisericii răsăritene.

Legea sinodală asigură Conzistorului superior bisericesc, și printr'ânsul, la a cărui compunere guvernul avea influință hotărâtoare, asigură și pe seama guvernului de oricând, un amestec în afacerile bisericești, — chiar și în privește dogmele și canoanele, — care bisericii române numai folosi nu putea. Ei bine, reforma plănuită e pusă cu totul pe alte baze. Ea restrânge cercul de activitate a Conzistoriului superior bisericesc la partea administrativă, lăsând celelalte chestii bisericești în competența exclusivă a S. Sinod. Mai mult, chiar și alegerea membrilor Conzistoriului superior bisericesc, se va face în viitor singur din partea preoților și călugărilor, fără ca ministrul să mai aibă vre-o ingerință, și cu atât mai puțin dreptul de a numi el pe careva dintre candidați.

Ne bucurăm de această reformă, pentru că credem și noi, că printr'ânsa se vor aplană conflictele. de acum și vor ajunge în scaunele arhieresti oameni vrednici și nepătați, încetând prin aceasta puțința și trebuința de a fi aduse în fața lumii atâtea murdării, cari au compromis pe multă vreme biserica României, dar au știrbit peste tot, nespus de mult, și considerația ce lumea trebuie să aibă față de numele de Român. În scaunul de primat, care e gol, dorim să vedem în curând pe cel mai vrednic și mai curat, pe acela, care va ridica biserica ortodoxă din regat la înălțime cuvenită, și la influință hotărâtoare în toate afacerile României, dar mai ales în ce privește credința și morala fraților de dincolo. (ar).

*

Vaticanul și războiul italo-turc. Față de știrile tendențioase a unor ziare italiene și a presei din străinătate, care susțin, că Papa s'a declarat în războiul Tripolitan de partea

Italienilor, și că războiul asumă în chipul acesta caracterul unui războiu sfânt purtat sub egida Crucii, organul autorizat al „Vaticanului, „Osservatore Romano“, ține să dea, cu datul 21 Octomvrie, următoarea notă oficială: „Nu puține ziare, cari lucră în interesul catolicismului și mulți oratori bisericești și mireni, vorbind despre conflictul italo-turc, se exprimă ca și când războiul actual, ar fi un războiu sfânt, întreprins în numele și sub ocrotirea religiei și a bisericii. Suntem autorizați să declarăm că sf. Scaun nu numai că nu ia răspunderea pentru astfel de tălmăciri, dar totodată, trebuind să rămâie inafară de cadrele conflictului actual, nu le poate aproba și le deploră“.

Aviz foilor noastre, cari prin publicarea acestor fel de vești tendențioase, voiau să creeze în jurul tronului papal, o atmosferă, ce servă numai intereselor lor confesionale sau sectare. Desmințirea dată de Pontifice e foarte justă pentru că nu cumva între Mohamedani și păgâni să devină urgisit însuși *numele de creștin*. Ceea ce ar și fi, în cazul unui războiu prezentat ca religios, *sfânt*. (an.)

*

Congresul catolic din Budapesta. Orice congres dovedește că ideile, în semnul cărora se ține, sunt de acele, cari pot mișca și însufleți masele, cari cearcă să se întărească și să cucerească. Vor fi ele și alte căi, ce duc la aceasta țintă, dar e limpede, că congresele, organizate bine, se pot socoti de cele mai sigure mijloace pentru a deștepta în cercuri largi, și curând, interes și dragoste pentru ceea ce reprezintă congresul.

Pătrunși de acest adevăr, și îndemnați de pildele grăitoare ale congreselor germane, catolicii maghiari, de câțeva vreme, țin aproape an de an câte-un congres, numit catolic, pentru că servește ideilor dumnezeiești, ce Mântuitorul Isus a încredințat bisericii sale. Ei s'au întrunit și anul acesta, acum pentru a XI-a oară, în Budapesta. Publicistica lor înregistrează cu deosebită mângâiere, și cu adevărată bucurie și mândrie deosebirea cea mare ce este între congresul acestui an și între cel dintâiu, care s'a ținut cu 17 ani înainte. Ea constată că progresul realizat este o garanță deplină pentru o biruință sigură asupra tuturor curentelor potrivnice ideilor și culturii creștine. Și anul acesta, și presa liberală s'a ocupat de congresul catolic neasemănat mai amănunțit, ca chiar și anul trecut bunăoară, pentru că a început să înțeleagă, și va trebui să înțeleagă tot mai mult, că biserica catolică, și puterile ce zac într'ansa, nu sunt o cantitate neglijabilă.

Cele trei zile (12—14 Noemvrie), cât a ținut congresul, a fost o muncă din cele mai încordate. Afară de timpul serviciului dumnezeesc, și de a celor trei ședințe solemne, discuțiile și debaterile se urmau paralel, aproape neîntrerupt, în trei secțiuni, cea charitativă, culturală și socială. Hotărârile acestor secțiuni, cari s'au citit și primit apoi în ultima ședință solemnă, sunt ceea ce proprie va rămânea; ele constituie munca deta-

iată, sau și mai corect programul amănunțit, care va trebui realizat de însuflețirea miilor de ascultători, câștigată prin rostul celor mai de seama oratori clerici și *mireni*, în ședințele solemne.

Amănunte nu se pot da la acest loc — le-a dat dealtfel „Unirea“, și le va da credem altădată și mai bogate —, dar ținem să fixăm, că gândul de care a fost străbătut acest congres, este acela de-a câștiga pentru mișcarea inspirată de ideile mântuitoare ale creștinismului: puterea care rezidă în elementul laic cult. Iar aceasta se poate singur prin o creștere sistematică — începând dela școlile primare până sus la universitate, — a acestui element, de-o importanță decizivă.

În aceasta direcție, catolicii maghiari desvoltă deja o muncă foarte conștientă, care merita toată atenția noastră. Dar nu ajunge atâta. Problema la noi să învârtă în jurul aceluiaș punct, și primejdia de-a ne trezi, într'o bună dimineață, lipsiți de sprijinul inteligenței noastre, pe toată linia, nu este o chimere, ci un ceva real. Simptoamele se arată deja. Trebuie să ne pătrundem deci de conștiința, ca creșterii religioase a inteligenței noastre, și în deosebi a acelora, cari vor forma inteligența de mâne, trebuie să-i dăm neasemănat mai multă importanță ca până acum. (ar.)

Cărți și reviste.

Di Emanoil Elefterescu a adunat pentru a doua oară »date istorice, tradițiuni, credințe și datine de ale poporului român« într'o broșură de 240 pagini, ieșită din tipografia dela Vălenii-de-munte, care se cheamă: »Cartea neamului«, și costă 2 lei. Ea este un calendar, întocmit pentru oricine, dar se are în vedere mai ales poporul de rând, pe seama căruia se găsesc îndemnuri pentru o viață religioasă și bune sfaturi pentru traiul său (somm, băi, urană ș. a.). Ici colea s'ar părea că este îndreptat cătră preoți și învățători, cari se îndeamnă să moralizeze poporul, să nu se certe, ș. a. În genere, »Cartea neamului« e o carte bună, și va putea folosi multora. Articolul: »mărirea și însemnătatea religiunii creștine« putea să se omită însă, și cartea ar fi scăzut ce-i drept cu 3 pagine, dar în schimb n'am fi avut nimic de excepționat. (ar.)

*

În Nrii 237 și 238, »*Românul*« din Arad, aduce scrisoarea unui »baptist« (pocăit) cătră un diacon ortodox. Ea este un adevărat chaos de »cunoștințe«, la care autorul a ajuns — prin renașterea de sine« — cu »mobilele minții« cam scârțâitoare, străin de »eterul mentalității omului modern« — după cum cetim în scrisoare.

Făcându-ne silă am cetit-o cu băgare de seamă și abia cătră sfârșit ne-am putut lămuri, cum de acest tohuwabohu nu a fost aruncat la locul ce i-se cuvenia, ci a ajuns sub teascurile tiparului. Cauza e, credem noi, palma ce se trage la sfârșitul scrisorii, bisericii catolice, cu »Părintele minciunii mândre.« Numai cât, acest motiv pe noi ne jignește, și de aceea ne rugăm ca Românul să nu publice decât articole, cari din *alte* motive sunt vrednice de publicare! (vc.)

*

În numerii din 5 și 12 Noemvrie curent a bine îngrijitei reviste maghiare »*Religio*« din Budapesta, profesorul *Dr. Iuliu Hadzsega* se ocupă de roilul predicii în bisericile răsăritene. Constată de nou, ceace de altfel știe toată lumea, că amvoanele bisericilor răsăritene au fost amuțite, și că de aci provine, că în aceste biserici clerul și-a pierdut rolul de conducător, pe care-l aveă odinioară, și care-i compete. Lămurește apoi asupra unor mișcări mai noue și destul de însemnate, cari agită biserica rusească și cea grecească, și căroră le-ar fi succes să deștepte în cler o înțelegere cuvenită a importanței predicii, care i-se impune din partea canoanelor bisericii tot așa de mult, ca și serviciile liturgice. Di Hadzsega se ocupă apoi de biserica ortodoxă română, care încă se mișcă deja, și crede, că aceasta va înțelege în curând, pe toată linia, că observarea acurată a prescrișelor canoanice referitoare la predică în toate Duminecile și serbătorile este o chestie cu mult mai însemnată, ca bunăoară ținerea cu încăpăținare la calendarul vechiu, și la multe alte lucruri, cari nu mai corăspund spiritului vremii — singur pe motivul, că așa prescriu canoanele, ca și când acele nu s'ar putea schimba, și n'ar trebui schimbate.

De biserica noastră unită nu se ocupă, dar trebuie să mărturisim noi, că multe din neajunsurile și anachronismele bisericilor răsăritene se găesc încă și la noi, și că prea puțin ne dăm încă seamă de urmările firești ale unui conservativism neînțeles. (ar.)

*

»*Uj korszak*«. Sub titlul acesta scoate clica evreo-socialistă în capitala țării o foaie, menită a prinde în lațurile »internaționalei« și pe învățători, spre care scop se trimite parte gratuit, parte pe un preț bagatel, acelora dintre dascălii noștri, cari cad în ispită la cetirea promisiunilor sfărăitoare și dulci ca mierea: »ameliorarea stării materiale«, »dotare egală cu oficialii publicii«, »în viitor învățătorii vor fi cei dintâiu în țară« ș. a. Când ne ocupăm aici de această foaie, deși ea a fost încrestată deja în unul din cotidienele noastre (»*Gazeta Trans.*« nr. 202), o facem de o parte pentrucă mulți din cetitorii revistei acesteia nu vor aveă ziarul amintit, iar de altă parte ca să relevăm zelul și jertfele, ce le aduce socialismul democrat, în fața căroră e bine să ne oprim,

luând pildă și îndemn pentru lupta noastră dreaptă și sfântă, și în urmă ca să atragem luarea aminte a celor competenți că cerce a feri pe învățătorii noștri dela înrolarea sub steagul »roșu« a celor fără neam și fără patrie, ținându-i sub flamura albă a păcii, a dragostii de muncă, de osteneală și a iubirii de neam și de lege. (vc.)

TELEFON.

Vestim cetitorilor noștrii, cari sunt în restanță cu plata abonamentului pe anul întreg, sau și numai pe a doua jumătate a anului, că suntem siliți ca deodată cu proxumul număr să încasăm pretensiunea noastră prin încredințare postală (postai megbizás). Ea înseamnă o cheltuială de 35 bani în plus, pe care o poate cruța fiecare abonat, trimițându-ne costul abonamentului până la terminul de 10 Decembrie curent.

P. Silvașul-român. Da, aveți toată dreptatea, când scrieți, că »ar fi timpul suprem să avem și noi preoții gr.-catolici un fel de Indreptar, asemenea așa numitului »Directorium« din biserica latină, care să apară an de an, cu auctoritatea singuraticelor Ordinariate, prescriind pentru fiecare Duminică și sărbătoare tipicul slujbelor dumnezeiești.« — Credem și noi, că introducerea acestei îmbunătățiri nu poate să mai întârzie mult, dar ea trebuie să vină — cum singur spuneți — din partea Ven. Ordinariate. Mizeria, care V'a îndemnat să ne scrieți, ca adecă în singuraticile Dumineci nu se citesc aceleași Evanghelii în deosebitele biserici, uneori ale aceleași comune religioase, se poate încunjură însă, și până atunci, prin o singură privire în Indexul pus la călcăiul »Evanghelierului«. Acolo e indicata Evanghelia dela mâncat, cea dela s. Liturgie, Apostolul, și versul dela rând. Iar de o privire ar putea să învrednicească acest Index fiecare preot.

P. București. V'am trimis ambii numerii ceruți, și mulțumim pentru că ați binevoit a ne atrage atenția asupra neglijinței observate în jurul împăturării și broșării revistei. Am observat aceasta și noi, și am luat toate măsurile pentru ca în viitor să fie mai bine. Bine de tot va putea fi însă numai începând cu anul nou, când vom putea să dăm o hârtie neasemănat mai bună.

SUMARUL:

Noul Vlădică al Gherlei. — **Simion Gocan:** Litera ucide. — **Zenove Paclișan:** Legăturile Românilor ardeleni cu Reformațiunea în veacul al XVI. și XVII-lea. (III). — **Dr. Ioan Bălan:** Autorii cărților liturgice. (I). — **Virgil Pop:** La unirea bisericilor (III). — **Senior:** Reuniuni pentru înfrumusețarea bisericilor. — **Cronică:** Papa Piu X. și predicarea cuvântului divin; Legea sinodală din România; Vaticanul și războiul italo-turc; Congresul catolic din Budapesta. — **Cărți și reviste:** Emanoil Elefterescu: »Cartea neamului«; »Românul«; »Religio«; »Uj korszak«. — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Comitetul de redacție.